

NECROPOLA TRIPOLIANĂ TÂRZIE DE LA RĂSCĂIEȚI – STÂNCA ÎN CONTEXTUL SITURILOR USATOVO DIN ZONA NISTRULUI DE JOS

SERGIU POPOVICI*

Rezumat: Lucrarea are drept scop introducerea în circuitul științific a lotului ceramic recuperat din necropola plană de tip Usatovo, parțial distrusă, de la Răscăieți – *Stânca*. Lotul este constituit din 15 vase întregi și un fragment de capac, majoritatea din lut fin, fără adaosuri vizibile, decorul ceramicii găsindu-și analogii în necropolele de tip Ofatinți și Usatovo. În urma analizei comparative a materialelor publicate cu alte descoperiri Usatovo din zona Nistrului de Jos, autorul propune o posibilă încadrare a sitului în sistemul vestigiilor Usatovo. Necropola plană de la Răscăieți – *Stânca* marchează, probabil, o etapă incipientă, dar deja clar definită a siturilor Usatovo din zonă și ilustrează elementele de bază ale culturii materiale specifice teritoriului dat.

Cuvinte-cheie: ceramică, necropolă, Nistrul de Jos, Tripolie CII, Usatovo.

CADRUL GEOGRAFIC ȘI RELIEFUL ZONEI NISTRULUI DE JOS

Relieful teritoriului variază, în funcție de lățimea luncii fluviului și a teraselor adiacente, în zona de meandrare puternică a Nistrului. Altitudinea medie a zonei este de 22 m deasupra nivelului mării; altitudinea maximă, de 193 m, se regăsește la marginea cumpenei apelor, la vest de satul Copanca, iar altitudinea minimă, de 1,75 m sub nivelul mării, se află în lunca dintre satele Crocmaz și Olănești. Partea de nord-vest a zonei, mai compactă și mai deluroasă (aproximativ până la latitudinea satului Purcari), cuprinde două treimi din teritoriu. Aici sunt amplasate cele mai mari sectoare forestiere de colină (Copanca-Leuntea, Cioburciu-Nagornoe), de luncă (Lunca Talmaza), precum și numeroase păduri mici. Pantele versanților variază în limitele 4°–16°, dar se întâlnesc și terase foarte abrupte. Versanții proveniți din alunecările de teren sunt deluroși, suprafața lor având vâlcele, râpe și alunecări. Versanții, formați ca urmare a alunecărilor străvechi, sunt proeminenți în profil. Versanții mai abrupti de 6° ocupă 15%, în timp ce cumpenele apelor, fundurile râpelor și ale luncilor – aproximativ două treimi din teritoriu. Peisajul de-a lungul fluviului cuprinde păduri și plantații forestiere vechi, rărișuri, mlăștinițe și bazine acvatice întinse de adâncime mică¹.

* Agenția Națională Arheologică, Chișinău, str. Mihai Eminescu 50; e-mail: sergiupopovici1986@gmail.com.

¹ *Planul de Management...* 2011, p. 12–13.

ISTORICUL CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE ÎN MICROZONA RĂSCĂIEȚI

Cele mai timpurii descoperiri arheologice din preajma localității Răscăieți au fost înregistrate în prima jumătate a anilor '50. În anul 1950, în partea nord-vestică a localității, a fost descoperit un sit medieval timpuriu², iar trei ani mai târziu, profesorul de istorie A.I. Șăreaev, descoperă, pe mantaua unui tumul amplasat între satele Răscăieți și Răscăieții Noi, o piesă de bronz – parte componentă a unui car ceremonial scitic –, stilizată sub forma unui cap de grifon³. În anii 1958–1959, A.I. Meljukova întreprinde periegeze pe teritoriul mai multor localități din zona Nistrului de Jos. Pe moșia satului Răscăieți, în anul 1959, cercetătoarea descoperă trei așezări, dintre care una a fost atribuită perioadei eneolitice târzii⁴, una a fost datată în perioada târzie a epocii bronzului⁵, iar o alta a fost încadrată în perioada romană târzie a culturii Sântana de Mureș – Černjahov⁶. Cercetările periegetice au continuat în anul 1964, când G.F. Čebotarenko descoperă, în partea sudică a localității, trei situri din perioada medievală timpurie⁷. În anul 1979, cu ocazia construirii sistemului de irigații al localităților Răscăieți și Răscăieții Noi, E.V. Jarovoj cercetează doi tumuli ridicăți deasupra mormintelor culturii Jamnaja. În total, au fost cercetate 44 de morminte din diferite epoci istorice⁸.

În anul 1993, cu prilejul întocmirii repertoriului arheologic al raionului Ștefan Vodă, au fost prospectate și siturile din împrejurimile satului Răscăieți. Conform acestui repertoriu, aici erau cunoscute opt situri⁹. Mai târziu, în anul 2007, o echipă de arheologi de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, condusă de Ion Tentiuc, a prospectat o serie de situri arheologice situate în zona Nistrului de Jos, printre care și unul de pe teritoriul satului Răscăieți¹⁰.

NECROPOLA DE LA RĂSCĂIEȚI – STÂNCA, CONDIȚIILE DESCOPERIRII ȘI DESCRIEREA MATERIALELOR

Începând cu anii '50, în urma eroziunii solului și a diverselor lucrări de excavare, în partea nordică a satului Răscăieți, pe o terasă înaltă a râului Nistru, formată de promontoriul *Stânca*, au fost distruse, probabil, câteva complexe funerare tripoliene târzii, din componența cărora provin o serie de vase ceramice. Materialele descoperite au fost transmise Muzeului de Stat de Istorie și Studiere a Ținutului Natal al R.S.S.M. din Chișinău și Muzeului de Arheologie din Odesa de

² Fedorov, Čebotarenko 1974, p. 37.

³ Nudelman, Rikman 1956, p. 129.

⁴ Markevič 1973, p. 138.

⁵ Dergačev 1973, p. 104.

⁶ Rikman 1975, p. 149.

⁷ Fedorov, Čebotarenko 1974, p. 50–52.

⁸ Jarovoj 1990, p. 7–40.

⁹ Vâlcu 1993, p. 17–18.

¹⁰ Tentiuc 2007, p. 9.

către profesorul de istorie din Răscăieți, A.I. Șâreaev. Tot din zona respectivă, provin câteva recipiente descoperite în anii '60 și '70, care urmau a fi date muzeului local din satul Răscăieți. Un alt vas de factură tripoliană târzie a fost descoperit în anul 1973, în urma excavării gropii de fundație pentru construcția școlii satești. Informațiile despre aceste descoperiri au fost sumar reflectate în literatura de specialitate¹¹. Actualmente, întreaga colecție a vaselor ceramice tripoliene târzii descoperite pe teritoriul satului Răscăieți este dispersată în trei muzee. Șase vase întregi și un fragment de capac se păstrează în fondurile Muzeului de Studiere a Ținutului Natal din Răscăieți, șase vase în Muzeul Național de Istorie a Moldovei de la Chișinău și alte două vase în Muzeul de Arheologie din Odesa.

CATALOGUL PIESELOR

Din componența lotului ceramic fac parte 16 piese – amfore, străchini, capace și o cană. Ceramica poate fi împărțită în două categorii: (a) pictată, modelată din pastă fină, fără degresanți vizibili și (b) modelată din pastă cu adaos de scoică pisată.

1. Amforă (fig. 2/1). Vasul are corpul sferic, gâtul puțin înălțat cu buza evazată. Fundul plat. Pe diametrul maxim al corpului au fost aplicate patru tortițe. Întreaga suprafață a corpului este decorată cu linii verticale incizate. În partea superioară a corpului, liniile decorului sunt limitate printr-o linie orizontală incizată. Pe marginea buzei au fost aplicate impresiuni slab evidențiate. Vasul este confecționat dintr-o argilă omogenă, având ca degresant scoică pisată. Arderea este completă. Suprafața vasului are culoarea cenușiu-deschis. Dimensiuni: înălțime = 13,5 cm; diametrul buzei = 10,7 cm; diametrul gâtului = 10,3 cm; diametrul maxim al corpului = 17,8 cm; diametrul fundului = 7,5 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1975.

2. Vas amforoidal (fig. 2/2) cu gât înalt și corpul slab bombat. Fundul plat. Pe marginea buzei puțin îngroșate au fost aplicate o serie de impresiuni, identice celor aplicate la limita dintre gâtul și corpul vasului. Spațiul dintre diametrul maxim al vasului și fund este decorat cu o serie de striaii verticale sau sub unghi, executate cu măturica. Recipientul este confecționat dintr-o pastă de lut în amestec cu scoică pisată. Suprafața vasului are o culoare roșiatică, pe alocuri cu pete cenușii rezultate în urma arderii secundare. Dimensiuni: înălțime = 13,3 cm; înălțimea gâtului = 5 cm; diametrul buzei = 10 cm; diametrul gâtului = 9,5 cm; diametrul maxim al corpului = 15 cm; diametrul fundului = 6,5 cm. Locul descoperirii: curtea școlii din satul Răscăieți, anul 1973.

3. Vas cu corpul sferic (fig. 3/1), gâtul înalt și buza evazată. Sub marginea exterioară a buzei a fost aplicat un șir orizontal de împunsături circulare, în timp ce zona centrală a gâtului este decorată cu cinci grupuri de câte șase sau opt împunsături. Sub buză se află patru perforații dispuse câte două, față în față, sugerând că vasul putea fi suspendat. Pe partea inferioară a gâtului a fost aplicată o linie orizontală a șnurului imprimat. Spațiul dintre diametrul maxim al vasului și fund este decorat cu o serie de striaii verticale sau sub unghi, executate cu măturica. Recipientul este confecționat dintr-o pastă de lut în amestec cu scoică pisată. Suprafața vasului are o culoare roșiatică, pe alocuri maronie cu pete cenușii rezultate în urma arderii secundare. Dimensiuni: înălțime = 14 cm; diametrul buzei = 13,5 cm; diametrul gâtului = 12,5 cm;

¹¹ Passek 1957, p. 86; Zbenović 1974, p. 91, fig. 34/8; Jarovoj 1990, p. 4; Dergačev, Manzura 1991, p. 71–72.

diametrul maxim al corpului = 17,8 cm; diametrul fundului = 9,3 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

4. Amforă (fig. 3/2). Vasul are o formă sferoidală, gâtul scurt, înclinat către interior, și fundul plat. Pe umăr au fost aplicate două tortițe perforate oblic. Amfora este confecționată dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are o culoare cărămiziu-deschis. Suprafața vasului este acoperită cu un decor pictat cu vopsea brun-închis. Decorul este format dintr-o serie de benzi pictate neglijent, dispuse oblic, iar între sunt ele plasate linii ondulate, pictate la fel de neglijent (fig. 10/2). Dimensiuni: înălțime = 13 cm; diametrul buzei = 7,5 cm; diametrul maxim al corpului = 16,7 cm; diametrul fundului = 5,3 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

5. Amforă (fig. 4/1). Vasul are o formă sferoidală, puțin turtită, cu gâtul supraînălțat și fundul plat. Pe umăr au fost aplicate două tortițe perforate oblic. Amfora este confecționată dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Suprafața vasului este acoperită cu un decor, în mare parte corodat. Decorul separă buza vasului de corp printr-o bandă lată orizontală, umplută cu roșu, flancată pe margini cu linii brun-închis. Pe corp sunt vizibile fragmente de benzi pictate cu brun-închis, dispuse oblic. În zona uneia dintre torți s-au păstrat urme de decor pictat cu roșu. Dimensiuni: înălțime = 11,5 cm; diametrul buzei = 8,7 cm; diametrul maxim al corpului = 15,4 cm; diametrul fundului = 5 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

6. Amforă (fig. 4/2). Vasul are o formă sferoidală cu gâtul scurt, înclinat către interior și fundul plat. Pe umăr au fost aplicate două tortițe perforate oblic. Este confecționat dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămiziu-deschis. Suprafața vasului este acoperită cu un decor realizat prin pictare cu vopsea brun-închis și roșie. Decorul este structurat în două registre, separate în zona tortițelor de două benzi dispuse ușor oblic. Acestea sunt formate din două linii late, cu o mediană mai subțire între ele. Sub ambele torți sunt pictate două linii roșiaticice oblice și linii întrerupte, de culoare brun-închis. Decorul de pe corp este delimitat, în partea inferioară a vasului, de o linie brun-închis orizontală, iar în partea superioară de o bandă lată cu o linie mediană roșiatică, flancată cu două linii brun-închis. Corpul este decorat cu benzi late ondulate, formate din două linii cu o grosime mai mare și o mediană mai subțire. Spațiul dintre benzile ondulate este umplut cu pictură roșiatică (fig. 10/1). Dimensiuni: înălțime = 12 cm; diametrul buzei = 8,6 cm; diametrul maxim al corpului = 15,9 cm; diametrul fundului = 5,6 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

7. Amforă (fig. 5/1). Vasul are o formă sferoidală cu gâtul scurt, înclinat către interior, și fundul plat. Pe umăr au fost aplicate două tortițe perforate oblic. Este confecționat dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămiziu-întunecat. Pe partea inferioară a corpului s-au păstrat urme de decor pictat, cu linii subțiri în formă de rețea, delimitat în partea inferioară a vasului de două linii orizontale, una brună și alta roșiatică. Dimensiuni: înălțime = 15 cm; diametrul buzei = 9,3 cm; diametrul maxim al corpului = 18 cm; diametrul fundului = 8 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

8. Amforă (fig. 5/2). Vasul are o formă sferică cu gâtul scurt, înclinat către interior, și fundul plat. Pe umăr au fost aplicate două tortițe perforate oblic. Este confecționat dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Suprafața vasului este acoperită cu un decor realizat prin pictare cu vopsea brun-închis și roșie. Decorul este structurat în două registre, separate în zona tortițelor de două benzi dispuse ușor oblic și de linii ondulate plasate practic vertical. Decorul de pe corp este delimitat în partea inferioară a vasului de două linii brun-închis, orizontale, iar în partea superioară de două linii – una roșiatică și una brun-închis. Interiorul

registrelor este umplut cu linii subțiri în formă de rețea (fig. 10/3). Dimensiuni: înălțime = 13,6 cm; diametrul buzei = 7,8 cm; diametrul maxim al corpului = 14 cm; diametrul fundului = 3,8 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1961.

9. Amforetă (fig. 6/1). Vasul are corpul sferic, gâtul puțin supraînălțat cu buza evazată. Pe diametrul maxim al corpului au fost aplicate două tortițe. Este confecționat dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Sub una dintre torți se surprind urmele decorului pictat, format dintr-o linie verticală și două linii oblice, de culoare brun-închis, dispuse pe o linie orizontală ce delimita partea inferioară decorului. Dimensiuni: înălțime = 12,8 cm; diametrul buzei = 7,2 cm; diametrul maxim al corpului = 11,7 cm; diametrul fundului = 5 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

10. Vas de tip borcan (fig. 6/2). Recipientul are buza evazată, corpul sferic și fundul plat. Este confecționat dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Suprafața vasului este acoperită cu un decor realizat prin pictare cu vopsea brun-închis și roșiatică. Decorul este structurat în trei registre, al căror interior este umplut cu linii subțiri în formă de rețea. În partea inferioară a buzei a fost trasată o bandă ondulată, iar decorul de pe corp este delimitat de câte două benzi – una brun-închis și alta roșiatică (fig. 10/4). Dimensiuni: înălțime = 9,5 cm; diametrul buzei = 9,4 cm; diametrul maxim al corpului = 11,8 cm; diametrul fundului = 5,4 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1961.

11. Strachină cu umărul ușor arcuit (fig. 7/1), confecționată dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Suprafața interioară și exterioară a vasului este acoperită cu un decor realizat prin pictare cu vopsea brun-închis și roșie. Decorul reconstituit al părții interioare constă din două benzi formate din linii late, cu o mediană mai subțire între ele, dispuse orizontal și vertical în formă de cruce, iar spațiul dintre brațele crucii este ocupat de benzi similare dispuse oblic și semicircular, formând motivul rozetei cu patru petale. Partea exterioară, structurată în trei registre identice, este formată din benzi late, cu o mediană mai subțire între ele, și linii verticale ondulate (fig. 10/5). Dimensiuni: înălțime = 7 cm; diametrul buzei variază între 16,8 și 17,5 cm; diametrul fundului = 6 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

12. Strachină cu umărul ușor arcuit (fig. 7/2), confecționată dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. În partea superioară, vasul este decorat cu două benzi pictate, de culoare brun-închis, dispuse în zig-zag. Dimensiuni: înălțime = 4,9 cm; diametrul buzei = 8,7 cm; diametrul fundului = 4 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1961.

13. Strachină de formă tronconică (fig. 8/1), confecționată dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Vasul este pictat în interior cu patru benzi de culoare brun-închis, dispuse în formă de cruce. Dimensiuni: înălțime = 4,9 cm; diametrul buzei = 11,2 cm; diametrul fundului = 3,9 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1961.

14. Strachină cu umărul ușor arcuit (fig. 8/2), confecționată dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Pe suprafața vasului se observă urme de decor pictat cu roșu. Dimensiuni: înălțime = 6,4 cm; diametrul buzei = 11,5 cm; diametrul fundului = 5 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1961.

15. Capac cu două torți în partea superioară, perforate oblic (fig. 9/1), confecționat dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Suprafața vasului este acoperită cu un decor realizat prin pictare cu vopsea brun-închis și roșiatică. Decorul este structurat în două registre flancate din trei părți cu benzi

formate din câte trei linii, cea mediană fiind mai subțire. Interiorul registrelor este umplut cu linii subțiri în formă de rețea. Torțile recipientului sunt vopsite cu roșu. Dimensiuni: înălțime = 7,8 cm; diametrul părții inferioare = 12,5 cm. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1954.

16. Fragment de capac cu două torți perforate oblic (fig. 9/2), confecționat dintr-o argilă omogenă, fără impurități vizibile. Arderea este completă și uniformă. Recipientul are culoarea cărămizie. Locul descoperirii: promontoriul *Stânca*, anul 1961.

INTERPRETAREA MATERIALELOR

Marea majoritate a vaselor a fost descoperită pe promontoriul *Stânca*, amplasat în partea nordică a localității; doar un singur vas provine din alt punct, amplasat în centrul localității, la 1,2 km SE de promontoriu.

Vasele provenite de pe promontoriul *Stânca* au fost descoperite în ani diferiți. De la început menționăm faptul că descoperiri de vase întregi, în spațiul ocupat de comunitățile Usatovo, au fost înregistrate doar în contexte funerare, provenind din cadrul mormintelor tumulare sau din mormintele necropolelor plane. Descoperirile întâmplătoare cunoscute la Olănești (raionul Ștefan Vodă)¹², Tudora (raionul Ștefan Vodă)¹³, Palanca (raionul Ștefan Vodă)¹⁴ și Tigheci (raionul Leova) provin cu siguranță din cadrul unor complexe funerare distruse. Astfel, primele opt vase de pe promontoriul *Stânca* au fost identificate în anul 1954, dintre care trei amfore, o amforă cu capac, un vas cu corpul sferic, o amforetă și o strachină. Acestea au fost oferite de către descoperitor Muzeului de Stat de Istorie și Studiere a Ținutului Natal din Chișinău (fig. 3/1; 4/2; 5/1; 6/1; 7/1; 9/1), alte două amfore au ajuns în colecțiile Muzeului de Arheologie din Odesa (fig. 3/2; 4/1). Probabil că aceste vase provin dintr-unul sau două morminte. Un alt mormânt, sau probabil două, au fost distruse în anul 1961, când, la Muzeul de Studiere a Ținutului Natal din satul Răscăieți, au fost aduse o amforă, un vas de tip borcan, trei străchini și un fragment de capac (fig. 5/2; 6/2; 7/2; 8/1–2; 9/2). Un alt vas, probabil dintr-un alt mormânt distrus de pe promontoriul *Stânca*, a fost identificat în anul 1975 (fig. 2/1). Având în vedere cele relatate mai sus și luând în considerare descoperirea unui lot relativ mare de vase ceramice într-o zonă bine delimitată geografic, cum este promontoriul *Stânca*, putem admite existența, în acest loc, a unei necropole plane.

Cu privire la vasul amforoidal descoperit, în anul 1973, în groapa de fundație a școlii sătești (fig. 2/2), putem presupune existența unui mormânt singular de tip Usatovo sau a unei necropole, situate actualmente sub unele construcții gospodărești și a școlii din Răscăieți. Alte descoperiri în zona respectivă nu ne sunt cunoscute.

Promontoriul *Stânca*, cu o întindere de 3,2 km de la vest spre est și 1,4 km de la nord spre sud, este delimitat dinspre nord de cursul râului Nistru, iar dinspre est și sud-est de un defileu format de cursul unui râuleț, afluent de dreapta al Nistrului (fig. 1/1–2). În anul 2014, în scopul identificării urmelor necropolei tripoliene târzii situate pe acest promontoriu, am întreprins cercetări arheologice de

¹² Dergačev, Manzura 1991, p. 72.

¹³ Dergačev, Manzura 1991, p. 75–76.

¹⁴ Dergačev, Manzura 1991, p. 76.

suprafață. În urma acestora, pe versantul estic al promontoriului (fig. 1/2), au fost colectate: fragmente ceramice lucrate cu mâna, din pastă în amestec cu scoică pisată; un fragment de buză de amforă înclinată în interior, lucrată din pastă fină, de culoare roșiatică (fig. 9/10–11); câteva fragmente lucrate cu mâna, în amestec cu șamotă; fragmente de amfore grecești¹⁵. Materialul ceramic descoperit și atribuit comunităților Usatovo își găsește analogii în straturile culturale ale siturilor de la Usatovo-Bol'šo' Kujal'nik¹⁶ și Majaki¹⁷. Alte descoperiri nu au fost înregistrate pe suprafața promontoriului. Totodată, menționăm că prezența materialului ceramic în amestec cu scoică pisată pe versantul promontoriului nu poate proveni dintr-un complex funerar tumular, eventual aplatizat sau deteriorat. Necropolele tumulare, prezente în abundență pe malul drept al Nistrului de Jos, sunt localizate în exclusivitate pe terasa a treia a râului. Astfel, putem presupune că pe versantul estic al promontoriului *Stânca* se află o stațiune sezonieră a comunităților Usatovo sau că respectivele vestigii aparțin necropolei din cadrul căreia provin vasele mai sus prezentate.

În ceea ce privește zona Nistrului de Jos, complexe arheologice atribuite comunităților tripoliene târzii sunt prezente cu precădere în necropolele tumulare. Existența, la Majaki, a unor morminte plane este discutabilă. Nu este exclusă prezența, deasupra mormintelor identificate, în zona inter-tumulară, a unor mantale aplatizate sau distruse. Spațial, cele mai apropiate necropole plane, unde s-a practicat sigur înmormântarea în gropi simple, au fost identificate în cadrul complexului arheologic de la Usatovo. Acesta este situat pe un promontoriu, în partea sudică a limanului Hadjibei¹⁸. Cu privire la situația de la Tudora, semnalată în anul 1958, unde a fost identificat un mormânt din componența căruia provin trei vase tripoliene târzii, menționăm că autoarea descoperirii a sesizat caracterul plan al înmormântării și lipsa altor complexe aferente. Mormântul este singular¹⁹. Nu este exclusă existența unei necropole plane și la Palanca, situată probabil pe unul dintre promontoriile din nordul localității, astăzi puternic deteriorate de construcțiile gospodărești ale satului. De pe raza localității ne sunt cunoscute patru vase specifice vestigiilor Usatovo, identificate în ani diferiți²⁰.

După cum se poate observa, în stadiul actual al cercetării, pentru zona Nistrului de Jos se poate vorbi de o singură necropolă plană sigură, cea de la Râscăieți – *Stânca*. Necropolele plane de la Usatovo sunt situate la cca 70 km est de Râscăieți, în afara zonei geografice limitate de cursul inferior al râului Nistru. Situația se schimbă fundamental dacă ne referim la complexe tumulare cercetate în zonă, din cadrul cărora face parte un număr mult mai mare de vestigii. Ele au

¹⁵ Situl Râscăieți – *Stânca* a fost prospectat în anul 2007 de către o echipă de arheologi de la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, condusă de Ion Tentiuc (Tentiuc 2007, p. 9).

¹⁶ Patokova 1979, p. 25–34.

¹⁷ Zbenovič 1974, p. 33.

¹⁸ Patokova 1979, p. 111–135.

¹⁹ Meljukova 1958, p. 17; Dergačev, Manzura 1991, p. 75. Menționăm că defunctul a fost înhumat în decubit dorsal, rit nespecific înmormântărilor Usatovo. Mormântul poate fi atribuit siturilor de tip Post-Mariupol.

²⁰ Passek 1949, p. 209, fig. 100/1; Dergačev, Manzura 1991, p. 76.

fost cercetate la Purcari²¹, Tudora²², Sadovoe²³, Mologa²⁴, Belen'koe (Šabolat)²⁵, Zatoka (Akembetskii Kurgan)²⁶, Jasski²⁷, Majaki²⁸, Efimovka²⁹, Nikolaevka³⁰, Karolino Bugaz³¹. În afara complexului arheologic de la Majaki, vestigiile funerare de tip Usatovo au fost evidențiate în cadrul a 14 tumuli cercetați în localitățile susmenționate. Din cadrul acestora provin 65 de înmormântări, majoritatea remarcabile prin inventarul funerar relativ bogat. Ne referim, în primul rând, la diversitatea formelor ceramice, arme și uneltele de metal sau de piatră, piesele de podoabă etc. La Majaki, 42 morminte și două gropi de cult aveau inventar. Vasele ceramice, într-un număr total de 104 exemplare, se împart în mod tradițional în două categorii: o categorie pictată, modelată din pastă fină, fără degresanți vizibili, și a doua categorie, modelată din pastă cu adaos de scoică pisată. Ultima categorie formează majoritatea – 94 vase³². O situație similară, în care ceramica cu adaos de scoică pisată predomină substanțial, este specifică și altor morminte Usatovo din tumulii Nistrului de Jos. Actualmente, cunoaștem un număr total de 112 vase ceramice (din inventarul mormintelor, gropilor de cult, descoperiri în manta), dintre care 80 au fost modelate din pastă cu adaos de scoică pisată. De fapt, ceramica respectivă formează 70%, sau chiar 100% în unele cazuri, din loturile ceramice descoperite în complexele funerare Usatovo din nord-vestul Mării Negre³³. În linii generale, siturile în care această categorie ceramică prevalează sunt încadrate, în mod tradițional, într-o etapă cronologică târzie³⁴. Complexele timpurii³⁵ se caracterizează printr-o prezență mai consistentă a ceramicii pictate de tradiție tripoliană târzie de tip Ofatinți. Aceasta din urmă se remarcă prin diversitatea formelor ceramice și a ornamentului, pictat monocrom sau bicrom. Este perioada de ascensiune a structurilor din situl eponim de la Usatovo și de extindere a legăturilor externe³⁶. Dintre cele 14 vase întregi și un fragment de capac recuperate din necropola plană de la Răscăieți – *Stânca*, doar două recipiente au fost modelate din pastă cu adaos de scoică pisată. În linii generale, acestea din urmă pot fi încadrate în tipurile 1,1 și 1,3 ale tipologiei formelor ceramicii cu scoică popusă de către V.G. Petrenko³⁷. Menționăm că amfora nr. 1, al cărei corp

²¹ Jarovoj 1990, p. 41–132.

²² Meljukova 1962, p. 74–83.

²³ Maljukevič, Petrenko 1993, p. 25–30.

²⁴ Inedit.

²⁵ Dergačev, Manzura 1991, p. 77.

²⁶ Szmyt, Černjakov 1999, p. 196–202.

²⁷ Petrenko, Alexeeva 1994, p. 48–55.

²⁸ Pakotova *et alii* 1989, p. 50–81.

²⁹ Šmaglii, Černjakov 1985, p. 95–114.

³⁰ Šmaglii, Černjakov 1985, p. 115–123.

³¹ Zagina'lo, Černjakov, Petrenko 1987, p. 99–108.

³² Pakotova *et alii* 1989, p. 75–76.

³³ Dergačev 1980, p. 106; Manzura 1990, p. 11.

³⁴ Zbenovič 1974, p. 134; Patokova 1979, p. 156–157; Dergačev 1980, p. 10.

³⁵ Manzura 1990, p. 16–17; Petrenko 2013, p. 206.

³⁶ Petrenko 2013, p. 207.

³⁷ Pakotova *et alii* 1989, p. 111, fig. 36.

este acoperit cu linii incizate verticale (fig. 2/1), își găsește analogii practic identice în mormintele 1.5 și 6.5 din necropola de la Majaki³⁸ și în mormintele 2 și 4 din tumulul I-12 de la Usatovo³⁹. Un alt exemplar, apropiat ca formă și decor, a fost descoperit în mormântul 1 al necropolei de tip Ofatinți de la Holercani⁴⁰. Amintim că vasele respective sunt specifice etapei timpurii⁴¹.

În ceea ce privește formele ceramicii pictate, predomină amforele și străchinile. Decorul, structurat în două sau trei registre, este separat, în cazul amforelor, în zona tortițelor, de două benzi dispuse ușor oblic și este format din două linii late sau din două linii late încadrând o linie mediană mai subțire, linii trasate ondulat sau drept. Interiorul registrelor unor amfore, dar și a vasului de tip borcan este umplut cu linii subțiri în formă de rețea (fig. 5/12; 6/2). Pe unele vase, spațiul gol al decorului, format de liniile brun-închis, este umplut cu vopsea roșie. Dintre cele patru străchini, un interes aparte prezintă recipientul nr. 11, în cazul căruia partea interioară și exterioară a fost acoperită cu un decor relativ complicat (fig. 7/1). Ca formă, dimensiuni și decor, vasul își găsește analogii apropiate în necropola de la Ofatinți, unde astfel de vase sunt reprezentate pe larg⁴². Amintim și faptul că, în tumulii Nistrului de Jos, această formă ceramică, modelată din pastă fină, este cunoscută doar la Majaki, în timp ce în alte complexe lipsește. Decorul amforei nr. 6 (fig. 4/2) își găsește similitudini în cadrul necropolei de la Ofatinți, dar și în cadrul unor complexe tumulare ale primei necropole de la Usatovo (I-7/3, I-13/1)⁴³. Din cele relatate mai sus, rezultă că, în spațiul dat, ceramica necropolei Râscăieți – *Stânca* poate fi atribuită unei etape timpurii de dezvoltare a vestigiilor Usatovo. Necropola marchează, probabil, o etapă incipientă, dar deja clar definită, în care siturile respective și-au format elementele de bază ale culturii materiale și spirituale. Cronologic, această etapă poate fi sincronizată cu primele orizonturi ale necropolei de la Ofatinți, conform clasificării propuse de către V. Dergačev⁴⁴ și încadrată cronologic în faza C II – γ II de evoluție a culturii Tripolie în zona Nistrului Mijlociu și a câmpiei Mării Negre⁴⁵.

Cu siguranță, în viitor vor fi descoperite și alte necropole plane situate pe cursul inferior al Nistrului, care vor întregi tabloul cultural și cronologic cunoscut pentru această perioadă. Va fi posibilă trasarea unor căi sigure prin care comunitățile Usatovo realizau contactul cu vecinii nordici răspândiți în podișul nistrean și câmpia Bălților. Actualmente, deja se nuanțează unele repere în acest sens, iar descoperirile stațiunilor sezoniere Usatovo, înregistrate în ultimul timp în lunca și pe primele terase ale Nistrului, vin să completeze acest tablou. În urma unor cercetări de suprafață, pe care le-am întreprins pe teritoriul localității Purcari (raionul Ștefan Vodă), au fost descoperite două așezări.

³⁸ Patokova *et alii* 1989, p. 58–61, fig. 21/8–9.

³⁹ Patokova 1979, p. 69–71.

⁴⁰ Passek 1956, p. 25, fig. 2/1.

⁴¹ Petrenko 2013, p. 207, fig. 36.

⁴² Alihova 1949, p. 69–73; Dergačev 1978, p. 9–24; Manzura, Subbotin 1989, p. 76–95.

⁴³ Patokova 1979, p. 53–54, 72–73.

⁴⁴ Dergačev 1978, p. 45.

⁴⁵ Passek 1949, p. 157–215.

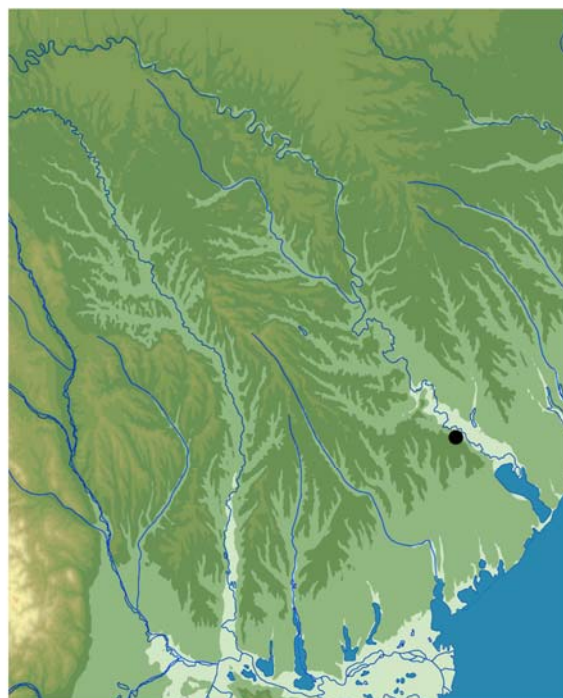

Fig. 1. Râscăieți – *Stânca*. Poziția geografică a sitului.

Fig. 2. Răscăieți – *Stânca*. Vase ceramice.

Fig. 3. Răscăieți – Stânca. Vase ceramice.

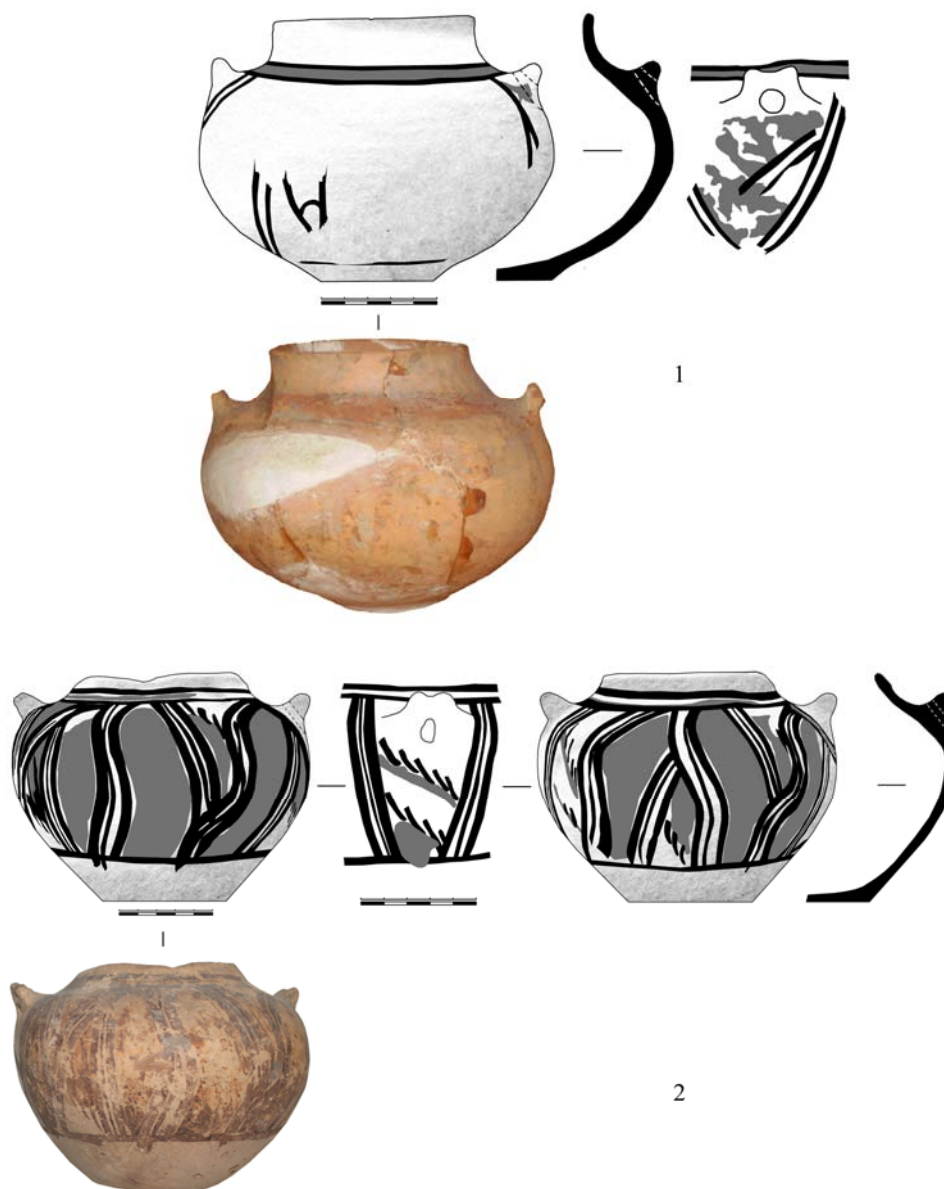

Fig. 4. Răscăieți – *Stânca*. Vase ceramice.

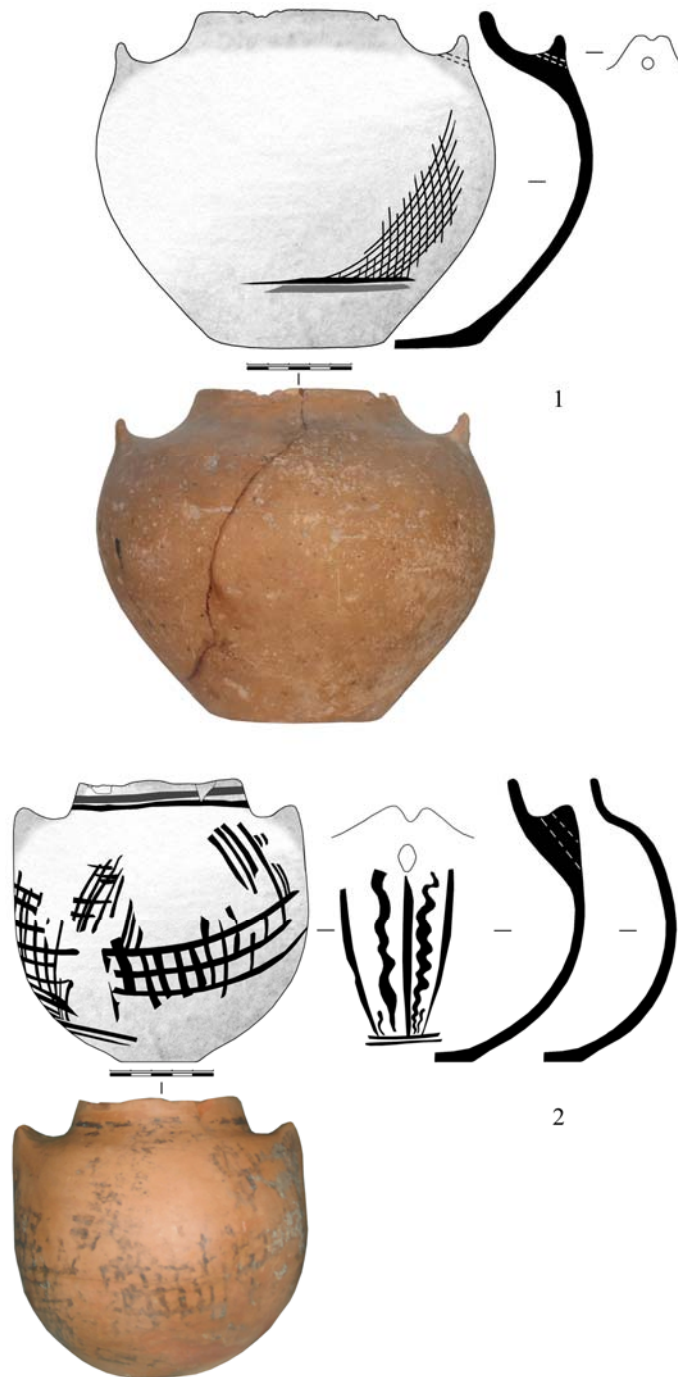

Fig. 5. Răscăieți – *Stânca*. Vase ceramice.

Fig. 6. Răscăieți – *Stânca*. Vase ceramice.

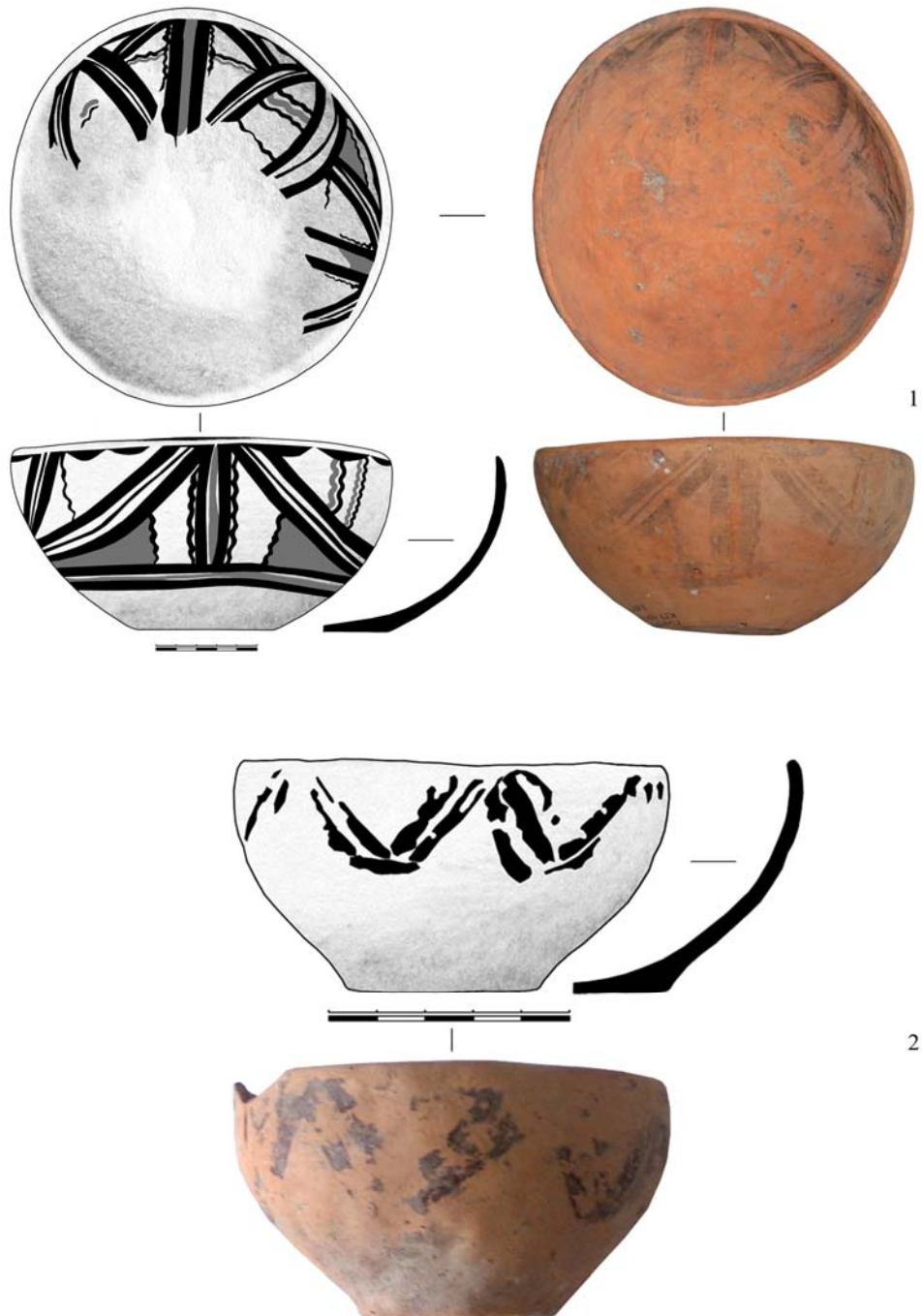

Fig. 7. Răscăieți – *Stânca*. Vase ceramice.

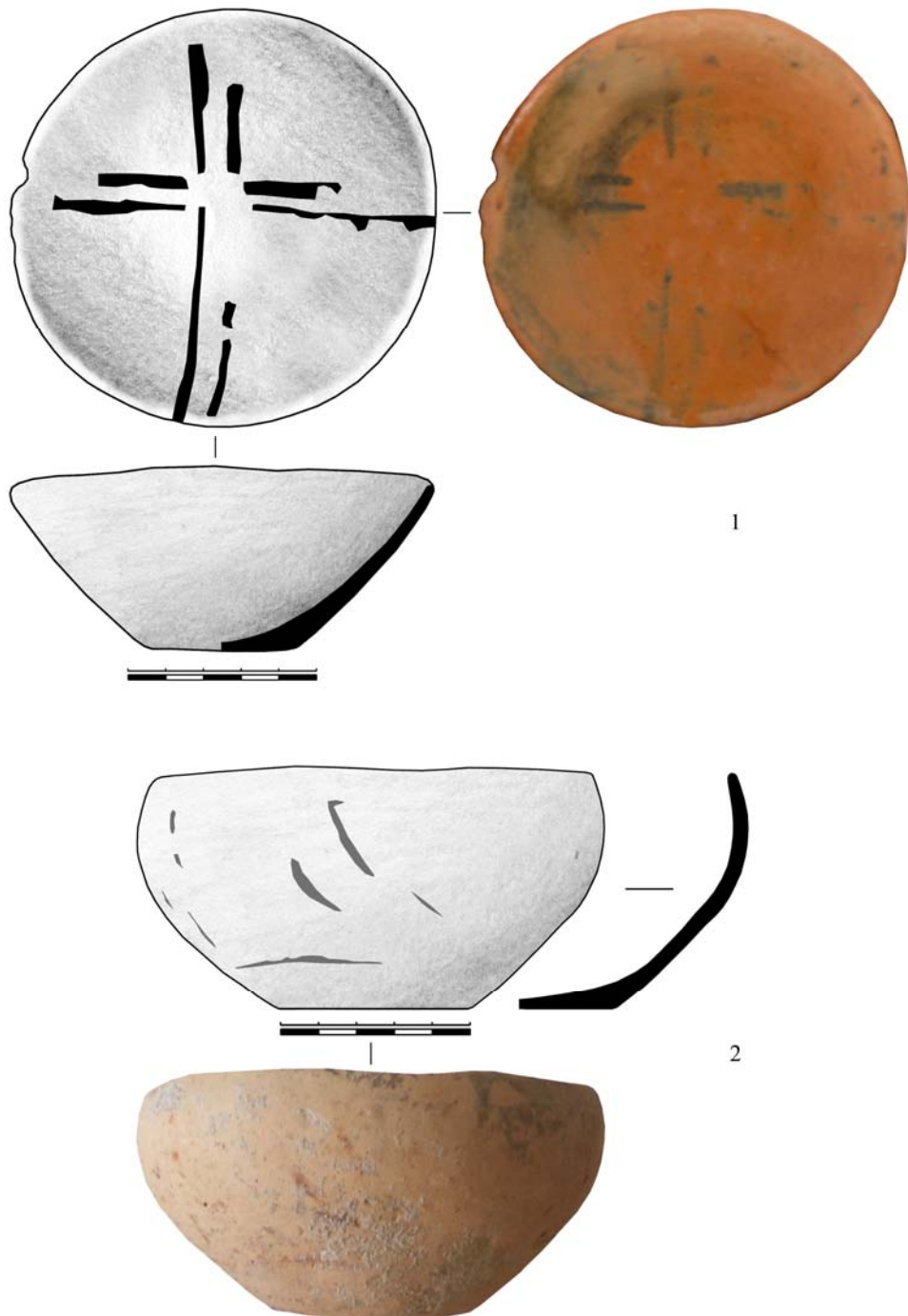

Fig. 8. Răscăieți – *Stânca*. Vase ceramice.

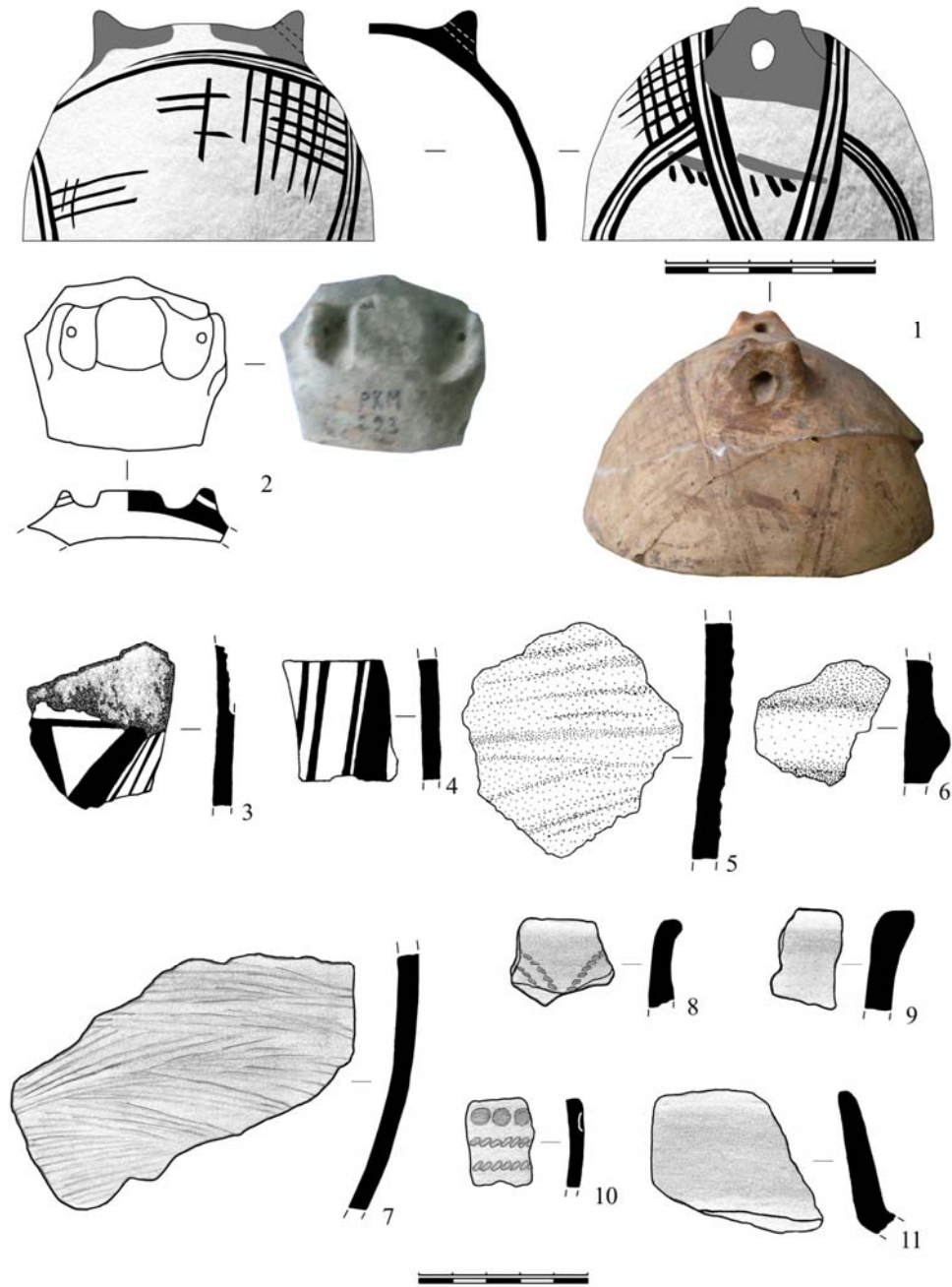

Fig. 9. 1-2. Capac și fragment de capac din necropola de la Răscăieți – *Stânca*; 3-4. fragmente ceramice de pe suprafața sitului Purcari I; 5-7. fragmente ceramice, situl Purcari III; 8-9. fragmente ceramice, situl Chircăiești I; 10-11. fragmente ceramice, situl Răscăieți – *Stânca*.

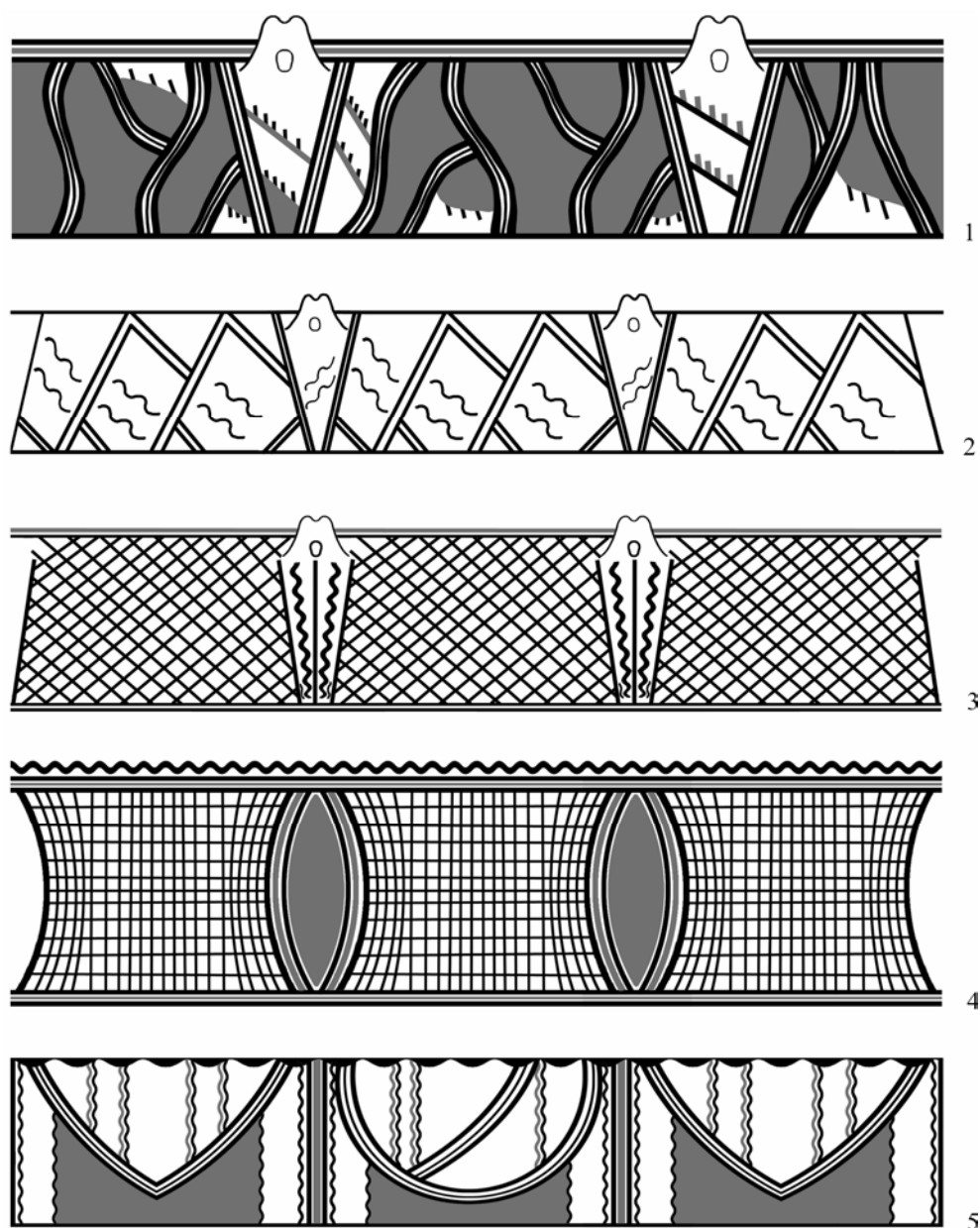

Fig. 10. Răscăieți – *Stânca*. Decorul vaselor pictate.

Pe suprafața acestora am identificat o serie de fragmente de factură tripoliană târzie, unele modelate din pastă fină, fără degresanți vizibili, altele cu urme de pictură (fig. 9/3–4). Un alt punct cu descoperiri de acest tip a fost înregistrat pe a treia terasă a râului Botna, afluent de dreapta al Nistrului, în apropiere de localitatea Chircăiești (raionul Căușeni). De pe suprafața acestui sit au fost colectate fragmente ceramice din pastă fină sau cu adaos de scoică pisată (fig. 9/7–9). Amintim că existența sau absența așezărilor Usatovo este pe larg dezbătută în literatura de specialitate. În viziunea noastră, materialul descoperit în straturile culturale la Usatovo-Bol’šo’ Kujal’nik⁴⁶ și Majaki⁴⁷ este ilustrativ pentru o locuire cel puțin sezonieră în aceste așezări. Lipsa unor locuințe „clasice”, de tipul celor cunoscute în așezările tripoliene târzii din silvostepă, denotă existența unui alt tip de construcții, dificil de sesizat arheologic.

Introducerea în circuitul științific a întregului lot ceramic descoperit pe promontoriul *Stânca* permite completarea datelor referitoare la evoluția comunităților Usatovo în zona Nistrului inferior și lămurirea unor aspecte legate de geneza acestora. Sperăm ca următoarele investigații pe teritoriul dat să ofere informații noi în acest sens.

BIBLIOGRAFIE

Alihova 1949	A.E. Алихова, <i>Выхватинский могильник</i> , КСИИМК [КСИИМК] 26, 1949, p. 69–75.
Dergačev 1973	В.А. Дергачев, <i>Памятники эпохи бронзы</i> , Археологическая карта Молдавской ССР, 3, Кишинев, 1973.
Dergačev 1978	В.А. Дергачев, <i>Выхватинский могильник</i> , Кишинев, 1978.
Dergačev 1980	В.А. Дергачев, <i>Памятники позднего Триполья</i> , Кишинев, 1980.
Dergačev, Manzura 1991	В.А. Дергачев, И.В. Манзура, <i>Погребальные комплексы позднего Триполья</i> , Кишинев, 1991.
Fedorov, Čebotarenko 1974	Г.Б. Федоров, Г.Ф. Чеботаренко, <i>Памятники древних Славян (VI–XII вв.)</i> , Археологическая карта Молдавской ССР, 6, Кишинев, 1974.
Jarovoj 1990	Е.В. Яровой, <i>Скотоводческое население Северо-Западного Причерноморья эпохи раннего металла</i> , Диссертация на соискание ученой степени. док. ист. наук, Москва, 1990.
Maljukevič, Petrenko 1993	А.Е. Малюкевич, В.Г. Петренко, <i>Усатовский комплекс с фигурными пронизями из кургана в низовьях Днестра</i> , în <i>Древнее Причерноморье</i> , Одесса, 1993, p. 25–30.
Manzura 1990	И.В. Манзура, <i>Переходный период от энеолита к эпохе бронзы в Нижнем Поднестровье и Попрутье</i> , Автореф. дисс. на соиск. уч. степ. к.и.н. Ленинград, 1990.
Manzura, Subbotin 1989	И.В. Манзура, А.В. Субботин, <i>Новые раскопки Выхватинского могильника</i> , АИМ [АИМ], 1989, p. 76–95.

⁴⁶ Patokova 1979, p. 11–42.

⁴⁷ Petrenko, Kaiser 2011, p. 31–41.

- Markevič 1973 V.I. Маркевич, *Памятники эпох неолита и энеолита*, Археологическая карта Молдавской ССР, 2, Кишинев, 1973.
- Meljukova 1958 A.I. Мелюкова, *Отчет о работе отряда скифской археологии Молдавской экспедиции в 1958 г.*, Arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei, nr. inv. 386, Chișinău, 1958.
- Meljukova 1962 A.I. Мелюкова, *Курган усатовского типа у с.Тудорово*, КСИА [KSIA] 88, 1962, p. 74–83.
- Nudelman, Rikman 1956 A.A. Нудельман, Э.А. Рикман, *Навершие и клад серебряных украшений скифского времени из Молдавии*, ИМФАН [IMFAN] 4 (31), 1956, p. 129–133.
- Passek 1949 T.C. Пассек, *Периодизация трипольских поселений (III–II тысячелетие до.н.э.)*, МИА [MIA] 10, 1949.
- Passek 1956 T.C. Пассек, *Раскопки на многослойном поселение у с. Голерканы на Днестре в 1954 г.*, ИМФАН [IMFAN] 4 (31), 1956, p. 19–37.
- Passek 1957 T.C. Пассек, *Некоторые итоги раскопок в Молдавии в 1955 году*, КСИИМК [KSIIMK] 70, 1957, p. 78–93.
- Patokova 1979 Э.Ф. Патокова, *Усатовское поселение и могильники*, Киев, 1979.
- Patokova et alii 1989 Э.Ф. Патокова, В.Г. Петренко, Н.Б. Бурдо, Л.Ю. Полищук, *Памятники трипольской культуры в Северо-Западном Причерноморье*, Киев, 1989.
- Petrenko 2013 В.Г. Петренко, *Усатовская культура*, în *Древние культуры Северо-Западного Причерноморья*, Одесса, 2013, p. 163–210.
- Petrenko, Alexeeva 1994 В.Г. Петренко, И.Л. Алексеева, *Могильник усатовской культуры у с. Ясски в Нижнем Поднестровье*, în *Древнее Причерноморье*, Одесса, 1994, p. 48–55.
- Petrenko, Kaiser 2011 В. Петренко, Э. Кайзер, *Комплексный памятник Маяки: новые изотопные даты и некоторые вопросы хронологии наличных культур*, МАСП [MASP] 12, 2011, p. 31–61.
- Planul de Management...* 2011 *Planul de management pentru zona Ramsar „Nistrul de Jos”* (proiect), Chișinău, 2011.
- Rikman 1975 Э.А. Рикман, *Памятники Сарматов и племен Черняховской культуры*, Археологическая карта Молдавской ССР, 5, Кишинев, 1975.
- Šmaglii, Černjakov 1985 Н.М. Шмаглий, И.Т. Черняков, *Курганы на левобережье Нижнего Днестра*, în *Новые материалы по археологии Северо-Западного Причерноморья*, Киев, 1985, p. 95–131.
- Szmyt, Chernjakov 1999 M. Szmyt, I.T. Chernyakov, *Radiocarbon chronology of “Akkiembetskiy Kurgan”. A preliminary report*, în A. Koško (éd.), *The foundation of the Radiocarbon Chronology of Cultures between the Vistula and Dnieper: 3150–1850 BC*, BPS 7, Poznań, 1999, p. 196–202.
- Tentiuc 2007 I. Tentiuc, *Raport privind cercetările de prospectare arheologică perieghetică în zona unor localități de pe Nistrul de Jos și Botna în anul 2007*, Arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei, nr. inv. 487, Chișinău, 2007.

- Vâlcu 1993 V. Vâlcu, *Repertoriul monumentelor arheologice din raionul Ștefan Vodă, Republica Moldova*, Arhiva Muzeului Național de Istorie a Moldovei, Chișinău, 1993.
- Zagina'lo, Černjakov, Petrenko 1987 А.Г. Загинайло, И.Т. Черняков, В.Г. Петренко, *Каролино-Бугазский могильник*, în *Новые исследования по археологии Северного Причерноморья*, Киев, 1987, p. 99–108.
- Zbenovič 1974 В.Г. Збенович, *Позднетрипольские племена Северного Причерноморья*, Киев, 1974.

THE LATE TRIPOLJAN NECROPOLIS FROM RĂSCĂIEȚI – STÂNCA IN THE CONTEXT OF THE USATOVO SITES IN THE LOWER DNIESTER AREA

ABSTRACT

This paper is ment to introduce to the scientific circuit the set of ceramics recovered from the Usatovo-type necropolis in Răscăieți – Stânca. The set includes 15 whole pots and a lid fragment, most of them made from fine clay without visible admixtures. The ceramics' ornamentation is analogous to those in Usatovo and Ofatinți type necropolises. After a comparative analysis of published materials with other Usatovo sites in the Lower Dniester area, the author proposes its inclusion in the Usatovo relics system. Most likely, the Răscăieți – Stânca necropolis shows an incipient but already clearly defined stage of the Usatovo sites in the area and illustrates the basic elements of the material culture specific to this territory.

Keywords: ceramics, necropolis, Lower Dniester, Tripolje CII, Usatovo.

LIST OF CAPTIONS

- Fig. 1. Răscăieți – Stânca. Geographical positioning of the site.
 Fig. 2. Răscăieți – Stânca. Ceramic pots.
 Fig. 3. Răscăieți – Stânca. Ceramic pots.
 Fig. 4. Răscăieți – Stânca. Ceramic pots.
 Fig. 5. Răscăieți – Stânca. Ceramic pots.
 Fig. 6. Răscăieți – Stânca. Ceramic pots.
 Fig. 7. Răscăieți – Stânca. Ceramic pots.
 Fig. 8. Răscăieți – Stânca. Ceramic pots.
 Fig. 9. 1–2. Lid and lid fragment from the Răscăieți – Stânca necropolis; 3–4. ceramic fragments from the surface of the Purcari I site; 5–7. ceramic fragments from Purcari III site; 8–9. ceramic fragments from Chircăiești I site; 10–11. ceramic fragments from Răscăieți – Stânca site.
 Fig. 10. Răscăieți – Stânca. The ornamentation of painted pots.